

Sprawozdanie

komisyi bankowej w przedmiocie sprawozdania Wydziału krajowego o Banku krajowym.

Wysoki Sejmie!

Ze sprawozdania o czynnościach Banku krajowego, wniesionego przez Wydział krajowy do Sejmu w dniu 22. Września 1888, przyszła Wysoka Izba do wiadomości zarówno o przebiegu czynności, jakoteż wyniku bilansowym Banku krajowego za rok 1887.

Komisya przeto bankowa, powołując się na rzeczone sprawozdanie, uważa przede wszystkim za swój obowiązek dać ogólny pogląd na stan dotychczasowej działalności Banku krajowego, jego istotnych zadań bądź dokonanych bądź zamierzonych, lub zdaniem komisji spełnić się mających.

Taka bowiem ocena działalności Banku krajowego, zwłaszcza z myślą przewodnią na cele, które spowodowały założenie tej instytucji, uwzględnieniem środków i zasobów którymi ona rozporządza, wreszcie stosunków ekonomicznych i targu pieniężnego w kraju naszym, może być jedynie miarą osądzenia, czy i o ile powołane na wstępie sprawozdanie świadczy o dobrym zarządzie i jasnym pojmowaniu przezeń zadań Banku krajowego, a w ślad zatem użyteczności tej instytucji.

Jak każda nowo powstająca instytucja obudza najdalej idące nadzieje, wyradza najmilsze oczekiwania, również i Bank krajowy powstał wśród wyobrażeń często najlepszymi intencjami podsycanych, iż instytucja ta zdolną jest dźwignąć materialnie kraj — podnieść i rozwinąć siły jego produkcyjne. — A więc inicjatywą i poparciem materialnym podnieść, rozwinąć ba nawet stworzyć nowy przemysł rękodzielniczy i fabryczny, ożywić handel wewnętrzny, uregulować stopę procentową, ba nawet podnieść rolnictwo krajowe do stanu kwitującego!

Oczywiście, że w miarę tego jak te i tym podobne nadzieje i oczekiwania, urzeczywistnienia ani znajdowały ani znaleźć mogły — rozczarowanie wstępowało w ich miejsce — a zapal z jakim witano powstanie Banku krajowego nie tylko gasł, lecz zmieniał się nie rzadko w zniechęcenie ba nawet brak wiary w użyteczność tej instytucji.

Tymczasem zarząd Banku krajowego na podstawach realnych, i ze zdaniem jasnym sobie sprawy z odpowiedzialności jaka ciąży na instytucji przez kraj i dla kraju założonej, organizował i rozwijał czynności swe, lubo w pierwszych latach nieco za wolno, a przy użyciu zbyt licznego personalu, ztąd zbyt kosztownej administracji — zawsze jednak z pewnym

systemem i z myślą przewodnią na to, co w danych stosunkach zrobić można i należy, a czego wystrzegać się wypada.

I tu miejsce podnieść z uznaniem jako niemałą zasługę zarządu Banku krajowego, iż mimo najrozmaitszych prądów opinii o zadaniach i obowiązkach tej instytucji, Bank krajowy nie wszedł na drogę eksperymentów finansowych, prób i doświadczeń, które jedynie zwichnąć mogły jego przyszłość.

Temu też trzeźwemu i roztropnemu postępowaniu przypisać należy, iż instytucja ta stała się jako zakład finansowy — zapewne nie wysuwający się miarą swej działalności i skuteczności po nad inne istniejące już, a założone w interesie ogółu instytucje, (jak n. p. Tow. kred. ziemsk., Wzajemny kredyt, Kasy oszczędności) lecz natomiast spełniający pewne zadania w życiu finansowym i ekonomicznym kraju, które dotąd w program akcji zbiorowej a na zysk nieobliczonej nie wchodziły. Tu wymienić należy kredyt hipoteczny włościański, interesa bankowe ze stowarzyszeniami zarobkowymi i gospodarzami, dział komunalny — wreszcie kredyty otwarte dla przedsiębiorstw przemysłowych i przemysłowo-rolniczych.

Z tego stanowiska oceniając działalność Banku krajowego niepodobna wynik z obrotów jego finansowych osądzać miarą akcyonaryusza instytucji spekulacyjnej.

W tym bowiem razie nie wysokość zysków jest owym kryterium wartości i zdolności administracyjnej, lecz ogólna użyteczność instytucji, zatem nietylko korzyści uzyskiwane przez nią samą, lecz oraz i strony z nią interes zawierającej.

W ślad zatem zapominać nie należy, iż znaczne zyski z operacji bankowych są niemal w regule rezultatem i wielkiego ryzyka.

Ryzyko takie jest często nieuniknioną koniecznością w operacjach Banków spekulacyjnych; w instytucji zaś, za którą kraj odpowiada, a która założoną została nie dla zysków, lecz dla celów użyteczności ogólnej, ryzyko takie prawie wręcz jest wykluczone.

Z tą też i każdoroczny bilans Banku krajowego, o ile winien być oceniany wedle istotnej swej treści, o tyleż z myślą przewodnią na cele i zadania tej instytucji.

Przechodząc do szczegółów, widzimy, iż działalność Banku krajowego w dziale kredytu hipotecznego nie zbliża się do intencji, które Wysokiemu Sejmowi przewodniczyły przy założeniu tej instytucji.

Kredyt hipoteczny włościański, do którego w swoim czasie największe znaczenie przywiązywano, zajmuje w czynnościach hipotecznych Banku krajowego wysokością swą co do kwoty udzielonych pożyczek i stosunkową ilością tychże, ostatnie miejsce, podczas gdy kredyt hipoteczny udzielany na dobra ziemskie, (niewykluczony z zakresu czynności Banku krajowego wedle twierdzeń komisji Bankowej, która pierwsza weszła z wnioskiem dotyczącym założenia Banku jedynie z uwagi iż wykluczenie takie wobec gwarancyi kraju nie dałoby się usprawiedliwić) wzrósł co do sumy po nad ogólną, a razem wziętą kwotę udzielonych pożyczek na realności miejskie i włościańskie.*)

Sprzeczność ta jednak pomiędzy założeniem a wykonaniem znajduje usprawiedliwienie i w doświadczeniu i prawdach życia codziennego.

Włościanie nasi przeszedłszy ciężką próbę nadużycia kredytu w ogóle a w szczególności hipotecznego, udzielonego im w pierwszym rządzie przez Bank włościański, a częściowo przez Bank hipoteczny i Bank ruski, doszli w przewadze do tego zdrowego przekonania, iż zaciąganie pożyczek hipotecznych na ich własność ziemską, częściej szkodę niż korzyści im przynosi.

*) Po koniec 1887 udzielono na dobra ziemskie 219 pożyczek w ogólnej kwocie 7,883.000 zł. 55·84%
 „ realności miejskie 602 „ „ „ 5,575.000 „ 39·48%
 „ na małe własności 706 „ „ „ 660.600 „ 5·68%

Doświadczenia w tej mierze, wyrażające się wystawieniem na przymusową sprzedaż setek gospodarstw włościańskich, oceniają oni wedle ostatecznych rezultatów a nie przyczyn, które się na nie złożyły lub składać mogły.

Gdy więc z jednej strony włościanie sami dziś niechętnie korzystają z kredytu hipotecznego, z drugiej natomiast zarząd Banku krajowego niezrozumiał był lub wcale zapoznał obowiązki swe, gdyby przy organizacji kredytu włościańskiego nie liczył się był z doświadczeniami innych zakładów, i z nich nie czerpał naukę dla siebie.

Zdolność kredytowa nader słaba, lekkomyślność częsta, nieakuratność zwykła, oto cechy charakterystyczne włościan naszych jako dłużników.

Do tego stanu rzeczy dodajmy, iż gospodarstwa włościańskie o tyle jedynie kwalifikują się do pożyczek długotrwałych, o ile stanowią przedmiot łatwo sprzedażny, a mogący być w danym razie administrowanym — zatem o ile są gospodarstwem, które najmniej samoistnie utrzymać może rodzinę.

W zastosowaniu się więc do rzeczywistości należało w pierwszym rządzie odstąpić od uchwały Wys. Sejmu, wedle której zagroda włościańska wartości 200 zł. miała prawo żądania pożyczki hipotecznej, a w ślad zatem uniknąć wszystkich tych błędów, które złożyły się na wspólną ruinę i Banku włościańskiego i jego dłużników.

Zatem ograniczyć pożyczki hipoteczne do gospodarstw włościańskich, przedstawiających już pewną większą wartość, pomiędzy Bankiem a pożyczającym ustanowić pośrednika pewnego, który zbliżony do pożyczającego znajomością stosunków i siedzibą, mógłby opiekuńczy wpływ wywierać, a jednocześnie do dopełnienia przyjętych zobowiązań łatwo przynaglać.

Komisya mniema, że zarząd Banku spełnił to zadanie, ustanawiając powiatowe kasy oszczędności i towarzystwa zaliczkowe jako swe agendy — i ograniczając udzielanie pożyczek hipotecznych na małą własność do gospodarstw, które najmniej 1000 zł. są warte.

Zresztą popiera w tym kierunku działalność Banku sam fakt, iż raty amortyzacyjne od pożyczek, danych na gospodarstwa włościańskie wpływają nader punktualnie, podczas gdy wiadomą jest rzeczą, że z jak wielkimi trudnościami w tej mierze miały do walczenia inne instytucje.

A jeżeli suma udzielonych dotąd pożyczek hipotecznych na gospodarstwa włościańskie jest w sobie nader niską, a jeszcze może niższą w stosunku do kosztów administracji Banku, to z drugiej strony przyjąć należy, że czynność ta rozwija się wprawdzie wolno lecz prawidłowo, zatem na podstawach zdrowych i z przyszłością. — W przeciwieństwie do niskiej kwoty pożyczek udzielonych na własność małą wzrosły stosunkowo pożyczki dane na dobra ziemskie, zwłaszcza biorąc na uwagę, iż kraj nasz posiada już Zakład, mianowicie Tow. kredytowe ziemskie, z którym o ile współzawodnictwo Banku krajowego pod względem korzyści dla pożyczających z chwilą, gdy Tow. to wprowadziło 4 $\frac{1}{2}$ l. amortyzacyjne, niemal jest wykluczone, o tyleż możliwem by być mogło li przez udzielanie pożyczek wyższych nad te, które Tow. kred. z mocy statutu swego dawać może.

Daleką jest komisya od twierdzenia, iż obok Towarzystwa kredytowego Bank krajowy wcale lub tylko nader wyjątkowo może udzielać pożyczek hipotecznych na dobra ziemskie, gdyż mogą i zachodzą faktycznie wypadki, w których Towarzystwo kredytowe potrzebom poszczególnym pożyczających zadość uczynić nie może, zwłaszcza gdy chodzi o uzyskanie pełnej pożyczki na majątność, w której poważną cyfrę przedstawiają zakłady przemysłowe, jak n. p. gorzelnie, browary, młyny i t. p., albo o szybkie otrzymanie tejże, co przy detaksacyi na miejscu, którą Towarzystwo kredytowe niemal w regule zarządzać jest zmuszone, nie zawsze z tej instytucyi urzeczywistnić się da.

Z wykazów dostarczonych komisji przez Dyrekcyę Banku okazuje się, iż z ogólnej kwoty pożyczek hipotecznych, udzielonych na większe posiadłości, przypada połowa na pożyczki

konwersyjne, w szczególności na spłatę 5% pożyczek Towarzystwa kredytowego ziemskiego 2,131.300 zł., obce zakłady 1,085.600 zł., Bank hipoteczny 321.200 zł., inne zakłady krajowe 424.150 zł. Razem zatem 3,962.250 zł. Jakkolwiek okoliczność ta wyjaśnia i tłumaczy znaczny wzrost pożyczek hipotecznych w dziale posiadłości większych, to jednak komisya uważa za swój obowiązek podnieść, iż Dyrekcya Banku nie zasłużyłaby się ani krajowi, ani instytucji, której służy, gdyby powiększenia klienteli, względnie rozszerzenia swej działalności szukała w udzielaniu wyższych pożyczek nad te, które w regule Towarzystwo kredytowe daje.

Instytucya bowiem ta udziela już dziś pożyczki hipoteczne do tej wysokości, iż przekroczenie tej miary (z wyjątkiem szczególnych wypadków), byłoby wprost spekulacją ryzykowną, stojącą w rażącej sprzeczności do zadań zdrowego kredytu hipotecznego.

Dział hipoteczny miejski, ważny niezmiernie dla mniejszych miast, tudzież oddział komunalny, przedstawiają rozwój normalny, nie dający powodu do jakichkolwiek uwag.

Oddział interesów bankowych ze stowarzyszeniami zarobkowemi i gospodarczemi stanowi ważny i nader pożyteczny dział w czynnościach Banku krajowego.

Za pomocą dostarczanego kredytu tym stowarzyszeniom, których organizacya i gospodarstwo daje pełną gwarancję, przychodzi Bank krajowy nie tylko z czynną pomocą w doniosłej akcji ekonomicznej, lecz oraz wpływa korzystnie na każdoczesne konsolidowanie się tudzież administrację rzeczonych towarzystw.

Korzyści bowiem, wynikające z otwarcia kredytu, cokolwiekbądź i stałego i tańszego niż stowarzyszenia te w innej instytucji każdoczesnie mieć mogą, zniewala je niejako do organizacyi trwałej, a administracyi dobrej.

Również i zastępstwa Banku krajowego, o ile związek ich z Bankiem co raz stawać się będzie silniejszym, a udzielany tymże kredyt szerszym i obfitszym, mogą z czasem wypełnić tę lukę w stosunkach kredytowych, którą dotkliwie odczuwają prowadzący gospodarstwa średnie, bądź właściciele, bądź dzierżawcy.

Mamy tu na myśli owe potrzeby gospodarzy wiejskich, które często zniewalają do sprzedaży produktów za bezcen, byle zaspokoić konieczny wydatek na gospodarstwo, a nie popaść jednocześnie w ręce lichwiarskie.

Że przy udzielaniu takiego kredytu trza być nader oględnym i ostrożnym to pewna, lecz niemniej pewnym jest i to, że tam gdzie kredyt ten istnieje, istnieniem spółki rolniczej, wyświadcza on tej, może w najtrudniejszych warunkach pracującej klasie, nader znaczne i skuteczne usługi.

Tworzenie jednak i utrzymywanie spółek rolniczych, jak doświadczenie poucza, nie jest ani tak łatwem ani w większej liczbie do urzeczywistnienia, podczas gdy przyjęcie w pomoc kredytem krótkotrwałym gospodarzom wiejskim średnim przy zorganizowanych już zastępstwach Banku krajowego, w każdym razie łatwiej da się uskutecznić.

Oddział Bankowy, a w szczególności eskont, interesa komisowe, dział wekslowy tudzież zaliczki na zastaw efektów wykazują obrot dość żywy i znaczny.

W obrocie jednak tym musiałaby nastąpić stagnacya dla Banku i jego klientów, nader dotkliwa, gdyby c. k. Ministerstwo spraw wewnętrznych rozporządzenie swe z dnia 29 Marca 1886, żądające podwyższenia dotacyi Banku krajowego o 200.000 zł. w razie dalszego utrzymywania przez tę instytucję wkładek oszczędnościowych, w mocy utrzymało, a Wysoki Sejm bądź dodatkowej tej dotacyi Bankowi krajowemu odmówił; lub do rozszerzenia gwarancyi krajowej w jego dziale bankowym przychylić się nie raczył.

Zdaniem komisyi o ile wytrwanie przy tuż co wspomnianem postanowieniu c. k. Ministerstwa, jedynie świadczyłoby o przesadnej tegoż skrupulatności, o tyleż odmowa Wysokiego Sejmu czy to powiększenia dotacyi, lub tylko rozszerzenia gwarancyi nie dałaby się

usprawiedliwić ani dotychczasową działalnością Banku krajowego, ani obawą zbyt wielkiego zaangażowania kredytu krajowego, zwłaszcza, wobec dotąd już danej gwarancji.

Natomiast musiałaby ona zpowodować obok doraźnej realizacji wierzytelności bankowych, z równą szkodą klienteli, jak też i samego Banku, stagnację dotkliwą w dotychczasowej jego działalności, wyrażającą się w pierwszym rzędzie znacznym ubytkiem w dochodach tej instytucji. Uwagi niniejsze pozwala sobie Komisya uczynić już dziś, zdając sobie sprawę z przytoczonego reskryptu c. k. Ministerstwa spraw wewnętrznych, który do sprawozdania Wydziału krajowego o Banku krajowym dołączony został.

Bilans Banku krajowego wykazuje jako czysty zysk z roku 1887. zł. 42.610 a. w. Kwota ta nie została jak sprawozdanie z czynności Dyrekcji Banku podnosi, w myśl statutu Banku krajowego rozdzieloną i przelaną do odnośnych specjalnych funduszków, lecz na podstawie uchwały Rady nadzorczej przeniesiona na rok 1888.

Żałować należy, iż Dyrekcya Banku w swem sprawozdaniu, względnie Rada nadzorcza w sprawozdaniu do Wydziału krajowego nie podały jasno i otwarcie przyczyn tego stanu rzeczy, i że rola ta przypadła w udziale komisji bankowej.

Usprawiedliwienie bowiem postanowienia, lubo niestosującego się ściśle do statutu, a jednak wyjątkowo przezornością podyktowanego, z jednej strony ułatwiłoby zadanie komisji bankowej, z drugiej natomiast posłużyło za dowód tej pełnej jawności i otwartości, z jaką Zarząd Banku krajowego w obec Sejmu każdorazowo stawiać winien.

Co się tyczy samej rzeczy.

Bank krajowy z końcem roku 1887. posiadał w portfelu swym własnych efektów za sumę 2,329.450 zł. a. w.

Zaangażowanie się tak znaczne w kupno papierów własnych, przy jednoczesnem obniżaniu się kursu tychże, musiało wywołać w łonie Rady nadzorczej poważne obawy, iż Bank narażony jest na poniesienie znacznych strat, które łatwiej pokryć z zysków, choćby w innym roku powstałych, niż przez nadczerpnięcie kapitału zakładowego.

Zapratywanie to jest słusznem, lecz nie usprawiedliwia wcale zarządu Banku, iż dopuścił do zaangażowania się tak znacznego w kupno efektów, które podwójnie było niebezpiecznem; najpierw przez wzgląd na ryzyko względnie możliwość strat, powtórne a przede wszystkim przez naprężenie kredytu po nad miarę i majątku zakładowego i potrzebnych w tym razie zapasów i rezerw bankowych.

Stan ten operacji bankowej, gdyby był rezultatem prostej spekulacji, uleżałby najsurowszej krytyce, gdy jednak nań złożyły się i inne przyczyny a w szczególności dążność utrzymania w kursie własnych efektów na korzyść stron zawierających interesa z Bankiem krajowym, zaangażowanie się do pewnej miary w kupno obligów i listów, przy udzielaniu już samej promesy na pożyczkę, przeto postępowanie to o ile nie wpływało z intensywności w zawieraniu interesów dla samego robienia interesów, zasługuje na pewną względność.

A to o tyle więcej, że do nagłego obniżenia się kursu papierów ztąd trudności w ich realizowaniu, przyczyniła się z końcem roku 1887 nagła zmiana sytuacji politycznej, której tak samo jak Bank krajowy, również pierwsze targi pieniężne obawiać się mogły, przewidzieć jednak nie były w stanie.

Komisya bankowa przeto, nieprzeocząc bynajmniej powodów, które złożyły się i na wynik operacji Banku krajowego, i na uchwałę Rady nadzorczej co do rozporządzenia zyskiem z roku 1887, uważa jednak za obowiązek swój wyrzec najstanowczej, iż zdaniem jej to, co się stało, powtarzać się więcej nie powinno i nie może, że w szczególności Rada nadzorcza Banku krajowego powołaną i obowiązana jest czuwać nad tem, iżby Dyrekcya Banku wiedziona chociażby najlepszymi intencjami dla ogółu, nie podejmowała się interesów, przechodzących miarę sił finansowych Banku, zatem narażających instytucję tę i jej poręczyciela, w razie jakich-

kolwiek wstrząśnień politycznych, na kolizyje przykre i trudne w sobie a doniosłe w następstwach.

Nadmieniamy, iż wedle oświadczenia Dyrekcyi Banku, złożonego w komisyi, stan efektów w portfelu Banku krajowego zredukowany został w ciągu 1888 roku do kwoty imiennej 396.700 zł., a strata wynikła z tej realizacji do kursu przyjętego w bilansie roku 1887 nie przekroczy dwudziestu kilku tysięcy zł.

Ze zamknięć rachunkowych Banku krajowego przyszła wysoka Izba do wiadomości, iż koszta administracyjne tej instytucyi uczyniły w 1887 roku po strąceniu podatków, opłat stempowych i należności rządowych zł. 84.209 ct. 16

w szczególności

a) pensye i wynagrodzenia	63.040 zł. 81 ct.
b) dyety członków Rady nadzorczej	5.932 „ 80 „
c) wydatki rozmaite	15.235 „ 57 „

Zdaniem komisyi koszta te doszły już do tej wysokości, iż z całym uprawnieniem raczej ich redukcji niż jakiegokolwiek podwyższenia oczekiwać należy, zwłaszcza iż Bank krajowy umieszczony jest bezpłatnie w gmachu sejmowym.

Reasumując sprawozdanie komisya bankowa wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o Banku krajowym.
2. Sejm udziela Dyrekcyi Banku krajowego absolutorium z rachunków za czas od 1. Stycznia 1887 do 31. Grudnia 1887.

Lwów dnia 5. Stycznia 1889.

Przewodniczący:
Russocki.

Sprawozdawca:
Abrahamowicz.